Eduskunnan lakivaliokunnalle

U 14/2024 vp
U-jatkokirje 12.5.26
19.5.26

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN LAUSUNTO EHDOTUKSESTA LAPSIIN KOHDISTUVAA SEKSUAALIVÄKIVALTAA KOSKEVAKSI DIREKTIIVIKSI – VALTIONEUVOSTON U-JATKO-KIRJE

Yleistä

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi valtioneuvoston jatkokirjeestä koskien ehdotusta direktiiviksi lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ja seksuaalisen riiston sekä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan materiaalin torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta. RIKU haluaa aluksi todeta, että esityksen sisältöihin on haasteellista ottaa yksityiskohtaisesti kantaa, koska tiedossa ei ole neuvotteluiden tarkempi sisältö muuten kuin nyt saadun U-jatkokirjeen pohjalta. Haluamme kuitenkin tuoda esille joitain huomioita liittyen etenkin uhrien auttamiseen ja tukemiseen pohjautuen osittain lakivaliokunnalle aiemmin 11.4.2024 antamaamme lausuntoon.

Kuten olemme aiemmassa lausunnossamme todenneet, RIKU pitää muutosehdotuksen tavoitetta ensiarvoisen tärkeänä, koska teknologian kehitys ml. tekoälyn koko ajan kasvava käyttö tuo väistämättä mukanaan uusia tekotapoja, joilla lapsiin voidaan kohdistaa seksuaaliväkivaltaa ja riistoa. Lisäksi RIKUn käytännön asiakastyöhön perustuvien havaintojen mukaan hyvin usein lapsiin kohdistunut seksuaalirikos on “saanut alkunsa somesta” eli epäilty on löytänyt lapsiuhrinsa jonkin lasten käyttämän sovelluksen kautta.

Ehdotuksen vaikutukset rikoslakiin

Valtioneuvoston kirjelmässä U 14/2024 vp. on kattavasti arvioitu silloisen ehdotuksen mahdollisia vaikutuksia Suomen rikoslakiin ja todettu mm., että uudistettu seksuaalirikossääntely kattaa suurelta osin direktiivin muutosehdotuksen kriminalisointivelvoitteet. Tältä osin RIKU yhtyy perusmuistiossa lausuttuun siitä, että direktiivin jatkoneuvotteluissa tulee pyrkiä siihen, ettei EU:n perussopimusten sisältämää aineellisen rikoslainsäädännön lähentämistä koskevaa oikeusperustaa tulkita laajentavasti.

Perusmuistion mukaan jatkoneuvotteluissa on tärkeää pyrkiä säilyttämään riittävä kansallinen liikkumavara ja joustavuus seuraamusten koventamisperusteita, syyteoikeuden vanhentumisaikoja sekä vahingonkorvausta koskevassa sääntelyssä. RIKU pitää tätä tärkeänä, mutta haluaa tuoda esiin tässä yhteydessä ns. groomingin lyhyen vanhentumisajan. Rikoslain 20 luvun 18 §:ssä säädetty lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin vanhenee kahdessa vuodessa, kun siitä säädetty enimmäisrangaistus on vankeutta enintään yksi vuosi. RIKU on käytännön asiakastyössä havainnut, että tämän rikoksen nopea vanhentuminen on ongelmallista, kun houkutterlurikokset tulevat usein ilmi pidemmän ajan päästä niiden tapahtumisesta ja kun näiden rikosten kohdalla myös epäillyn tunnistamiseen voi kulua aikaa esimerkiksi kansainvälisten tietojensaantipyyntöjen takia (kuka on tietyn somealustan

käyttäjätunnuksen haltija). Vaikka houkutterikoksen soveltamisala on saattanut jäädä oikeuskäytännössä kapeaksi, kun teot täyttävät usein kuitenkin myös vakavamman lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen tunnusmerkistön, RIKU pitää tärkeänä, että lapsia suojellaan mahdollisimman hyvin myös houkutterikokselta ja että rikosvastuun toteutuminen myös näistä rikoksista olisi nykyistä todennäköisempää eli myös tältä osin vanhentumisaikaa olisi hyvä tarkastella.

Mitä tulee direktiivin muutosehdotuksiin koskien rikoksista säädettäviä rangaistuksia, RIKU toteaa, ettei se ota vakiintuneen linjansa mukaisesti kantaa rangaistuksiin.

Uhrien auttaminen ja tukeminen sekä rikosten ennaltaehkäisy

21 artikla

Rikosuhripäivystys pitää tärkeänä, että direktiiviesityksessä on erikseen nostettu esille lasten tarve erikoistuneisiin tukipalveluihin. Suomessa on jatkettava Barnahus-toiminnan kehittämistä ja laajentamista, mikä tarkoittaa myös riittävää resursointia. Myös paikkakuntakohtaisiin eroihin lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa olisi syytä kiinnittää huomioita rikostutkinnan kehittämisessä.

Pidämme tärkeänä, että mikäli direktiivissä määritellään erityiset säädökset lasten tukipalveluille, ei niitä rajata vain tiettyjen rikosten uhreille. Vastaavanlaisia tukipalveluita tarvitsevat myös esimerkiksi lähisuhdeväkivallan tai muun vakavan väkivallan kohteeksi joutuneet lapset. Tämä voidaan kuitenkin toteuttaa kansallisessa toimeenpanossa.

Barnahus-toimintamallin toteuttaminen Suomessa lähtee siitä, että kaikkia palveluita ei tarjota samoissa tiloissa. RIKU ei pidä nykyisen toimintamallin muuttamista välttämättömänä, koska Suomen järjestelmä on hyvätasoinen myös nykyisellä toimintatavalla, mutta korostaa riittävien resurssien merkitystä. Pidämme myös kannatettavana sitä, että lapsen perheenjäsenet saavat keskitettyä tukea samasta paikasta kuin lapsi. Lapseen kohdistunut rikos on kriisi koko perheelle, ja vanhemmat voivat kokea sen tapahtumisesta myös itse syyllisyyttä. Jotta vanhemmat pystyvät olemaan lapsilleen tukena ja ymmärtämään myös lapsen mahdollisia traumaoireita on ensi arvoisen tärkeää, että myös vanhemmille on tarjolla asianmukaiset tukipalvelut helposti ja nopeasti. Lisäksi vanhemmilla on tavallisesti paljon kysymyksiä rikosprosessiin liittyen, miltä osin korostuvat uhrien yleiset tukipalvelut.

Halumme edelleen nostaa esille, että RIKU tarjoaa tällä hetkellä uhridirektiivin mukaisia uhrien yleisiä tukipalveluita myös alaikäisille uhreille ja uhrien läheisille, kuten juuri perheenjäsenille. Lasten tukemisessa tulee huomioitavaksi useita erityiskysymyksiä, kuten lapsen ikä ja kehitystaso, huoltajien asema ja tukeminen sekä esimerkiksi edunvalvontaan liittyvät asiat. Alaikäisten kohdalla esille nousevat myös ilmoitusten tekeminen lastensuojeluun ja poliisille, mitä varten RIKUssa on erilliset ohjeet työntekijöille ja vapaaehtoisille.

Pidämme kannatettavana Euroopan parlamentin täsmennysehdotusta siitä, että direktiiviehdotuksen 21 ja 22 artiklan mukaista apua, tukea ja suojelua on tarjottava riippumatta siitä, onko rikosilmoitusta tehty. Näemme käytännön työssämme usein tilanteita, joissa lapsi voi prosessin alussa olla haluton lähtemään rikosprosessiin, koska ei vielä ymmärrä tapahtunutta ja omaa asemaansa, mutta prosessin edetessä mieli voi muuttua, jolloin tuen tarve läpi prosessin korostuu. Lapsi voi myös vasta pidemmän ajan jälkeen prosessin edetessä ymmärtää, että se, mitä hänelle on tehty, on vakava rikos.

22 artikla

Tämän kohdan kommentointi on haastavaa, koska tiedossamme ei ole mistä tarkalleen ottaen tällä hetkellä neuvotellaan. Haluamme kuitenkin tuoda esille nämä omiin kokemuksiimme perustuvat näkökulmat lasten kuulemiseen liittyen.

22 artiklan osalta toistamme kantamme siitä, että tavoitteena tulee olla kaikin tavoin varmistaa se, että lapsiuhrin kuuleminen tapahtuu siten, että lapsi ei joudu kohtaamaan rikoksesta epäiltyä, eikä kuuleminen muutenkaan aiheuta lapselle lisäkärsimystä. Pääosin tämä toteutuu Suomessa hyvin.

RIKU pitää kuitenkin edelleen ongelmallisena sitä, että vaikka lapsi on kuultu esitutkinnassa videolle, rikosprosessin kestäessä pahimmassa tapauksessa useita vuosia, lasta saatetaan lopulta kuulla käräjäoikeudessa, hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa henkilökohtaisesti, kun pääsääntöisesti lapsen iän kuulemishetkellä ajatellaan olevan ratkaisevaa. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2022:66 ottanut kantaa tähän asiaa, ja todennut, että lapsen erityisen suojelun tarve tulee arvioida viran puolesta. Lokakuussa 2023 voimaan tulleet muutokset lapseen kohdistuvien rikosten nopeam-masta käsittelystä eivät ole RIKUn havaintojen mukaan tuoneet tähän asiaan juurikaan muutosta. Tulisikin varmistaa, että esitutkinnassa videolle kuultua lasta, ei kuulla myöhemmin oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti vain rikosprosessin pitkittymisen takia.

Rikostaustan selvittäminen ja ilmoittamisvelvollisuus rikoksista

RIKU pitää edelleen tärkeänä muutosta lasten kanssa työskentelevien rikosrekisteriotteen pyytämisen säätämisestä velvollisuudeksi myös vapaaehtoisia koskien. RIKUssa kaikilta vapaaehtoisilta ja lähes kaikilta työntekijöiltä pyydetään rikosrekisteriote.

RIKU haluaa kuitenkin muistuttaa siitä, että rikosrekisteriin voi tulla muutoksia myös otteen esittämisen jälkeen eli mikäli halutaan tehokkaasti estää seksuaalirikoksiin syyllistyneiden työskentely ja toiminen lasten kanssa, pitäisi miettiä, miten tulee toimia, jos työsuhteen aikana tai vapaaehtoistyötä tekevänä syyllistyy ko. rikoksiin.

Niin ikään RIKU pitää tärkeänä, että selvitetään, onko lastensuojelulain 25 §:n tyhjentävä lista ilmoittamisvelvollisista tahoista riittävä vai jääkö sen ulkopuolelle joku taho, mikä pitäisi lisätä, jotta mahdollisimman moni lasten kanssa työskentelevä olisi ilmoittamisvelvollinen. Tässä kohdin RIKU haluaa tuoda esiin sen, että on itse järjestötoimijana sitoutunut toimimaan lastensuojelulain hengen mukaisesti, vaikkei sinänsä voimassaolevan lain nojalla olekaan ilmoittamisvelvollinen. Eli RIKU ei pidä ongelmallisena, vaikka ilmoitusvelvollisuus laajenisi myös vapaaehtoisiin.

Jaana Koivukangas
kehitysjohtaja

Elisa Trejtnar
juristi